

Историја економског либерализма у Србији

др Бошко Мијатовић

ЦЛДС

2015.

Основне црте

- слободна трговина, тј. уклањање баријера трговини и унутар земаља и између њих,
- скромна држава, тј. држава у којој су порези ниски, а финансије здраве,
- тржишно одређивање свих цена,
- ограничену улогу државе на заштиту својине и обезбеђења извршења уговора (правосудни систем), део образовања, здравства и инфраструктуре,
- дерегулација, тј. укидање или битно смањење историјских рестрикција,
- приватизација државних предузећа, пошто су она недовољно ефикасна и расипају новац.

Појава либерализма у Србији

- рана појава, још половином 19. века
- први Коста Цукић и Димитрије Матић
- загрејани пламеном либералне, анти-феудалне револуције из 1848.
- Цукић отпуштен да „не би палио уместо да осветљава“
- мало млађи: Владимир Јовановић, Милан Пироћанац, Јеврем Грујић, Милован Јанковић, Љубомир Каљевић, Чедомиљ Мијатовић

Либерали и конзервативци

- нерешено питање ко је заступао либералну доктрину и шта од интелектуалног наслеђа припада либералном правцу
- две струје: либерална и младоконзервативна
- либерали: Грујић, Јовановић, Јанковић
- младоконзервативци: Цукић, Пироћанац
- прешли: Мијатовић, Каљевић, Вукашин Петровић
- сви поменути економисти су либерали
- либерали веће демократе, младоконзервативци већи либерали (јаче инсистирали на индивидуалним слободама и правима)
- међусобно у сталном политичком и личном сукобу

Општа топологија економиста

- либерали, старији, доминантни
- социјалреформатори, радикали: Михаило Вујић, Стеван Р. Поповић, Скерлић
- социјалисти, Марковић, Станојевић, Ценић, Туцовић
- претежно публицистичка литература
- слободарство у неслободној земљи
- по ослобођењу – проблеми изградње новог, напредног система

Развој Србије у 19. веку

- Економски развој углавном либералан:
  - постојали заштита приватне својине и добро дељење правде, мада често споро
  - нису увођене заштитне царине (делом због међународног притиска)
  - мало државне својине у привреди, осим железница и војних завода у Крагујевцу
  - Народна банка углавном конзервативна и новац доста стабилан.

Али, било је и супротног

- Неки нелиберални потези:
  - уведено неколико монопола (со, дуван итд) из фискалних разлога, али издати страним приватницима конкурентски; касније национализовани
  - покушај са индустријским повластицама, неуспешан за индустријски развој
  - постојале дозволе за рад предузећа, кафана, сеоских дућана итд
  - постојало окућје, дао имовине сељака који се није могао отуђити (због дугова итд).

Теорија или политика?

- Нису се бавили економском теоријом, евентуално препричавали ставове професора (Мијатовић)
- основна брига је како извући земљу из сиромаштва и прикључити европским земљама
- бавили се свим важним питањима (новац, порези, буџет, спољна трговина, индустрија, пољопривреда, демографија итд)
- основно је било либерализовати институције, уклањањем средњовековних остатака; идеал Белгија.

Против каматних лимита

- Камате биле фиксирани на 12% годишње
- Милован Јанковић против лимита 1856:
- да није праведно само зајмодавцу ограничавати зараду; да је у камату укључен ризик невраћања зајма, који може бити висок; да ограничење камата смањује укупан обим легалних кредита, што је штетно; да ће се јавити заобилажење забране, али уз повећање каматних стопа; да ће се тако нанети штета баш онима којима се жели помоћи; да је позајмљивање суштински једнако другим економским трансакцијама, као изнајмљивању куће или коња, па није добро да оно буде ограничено, а остале не; да није у реду да разумни појединци имају права потпуно расплагати својом имовином у свим случајевима (на пример, поклањати за живота, тестаментом даривати) осим када се баве новчаним пословима; да се морал не утерује законом на трошак права појединаца, већ да држава треба сама да финансира своје задужбине и слично, уз позив на Бентама, Мила и друге.

Дилема

- Србија је земља:
  - малих сеоских поседа,
  - без капитала,
  - без образоване радне снаге,
  - без техничких знања,
  - без предузетничких способности.
- Да ли да Србија заснује развој на државној привреди, пошт само фона може да обезбеди капитал и образоване управљаче?

За приватизацију

- *Цукић*: влада „није вешта“ да предузећима руководи као приватна лица
- зато се њиховим задржавањем у државним рукама „наноси велика штета народном кућењу“
- из новца добијеног продајом би се веће камате могле извући него из саме државне производње
- из прихода треба вратити дугове јер се тако поништава већа камата него што државна добра дају
- држава треба да избегава заплитање "у приватне послове и препирке"

За приватизацију(2)

- **Мијатовић:** дозвољавао државну својину само у првој фази, док је она „апсолутно нужни услов развијању народног газдинства“. Одмах потом за приватизацију.
- „држава води и пољску привреду преко плаћених званичника, којих су приватни интереси врло мало, или ни мало, везани за последице радње на домени“.
- и при оснивању нових грана треба да се остави "приватној предузимљивости слободна иницијатива".
- уколико држава ипак хоће да задржи нека добра, боље је издати их у закуп приватницима.
- препоручивао је ограничену лицитацију као најбољи метод продаје.

За приватизацију (3)

- **Вујић:** „Држава је рђав привредник... она може да управља добрима само о великом трошку. Њени чиновници, који немају непосредна интереса у добицима државне привреде, постају немарљиви, они се често прикупљају по 'благонаклоности', а не по њиховој стручној спремности и подобности“.
- ипак, дозвољавао код дувана, железнице (али експлоатација да се препусти приватницима) и слично.
- био за широко потпомагање развоја, посебно кроз кредитирање домаће индустрије из буџета.

Немачка историјска школа

- доста утицала на развој економске мисли у Србији (Јовановић, Мијатовић, Вујић, Бајкић, Стојадиновић итд), на Цукића није.
- индуктивни метод, емпиријска грађа
- ипак доста либерална, блиска Смиту.
- наклоњена солидаризму, бризи о сиромашнима и слабима и мало интервенционистичкија од манчестерске.

Бајкић

- Млађе снаге: Бајкић, Стојадиновић и Косић
- Бајкић: ученик Луја Брентана, најлибералнијег из млађе историјске школе
- био против либерализма манчестерског типа
- сугерисао је државну заштиту сиромашних и државно стварање услова на успешно пословање
- ипак био либерал, јер није попустио моди времена (планирање, централизација, државна привреда, комунизам, нацизам, Њудил)
- вероватно најбољи српски економиста прве половине 20. века.

Стојадиновић

- Стојадиновић, МФ и ПВ:
- сам за себе каже да је либерални економист
- изјашњавао се против административног прописивања цена и курса
- бранио трговце и банкаре од оптужби за похлепу, а оптуживао државу која буџетски дефицит покрива новчаном емисијом и због популизма
- као МФ спровео либерализацију и ликвидирао дефиците
- као ПВ прихватио интервенционизам и јавне радове као начин борбе против кризе (дух времена).

Косић

- Мирко Косић:
- школован као економиста, радио као економиста
- припадао умереној левици и солидаризму као путу између либерализма и марксизма.
- пред Други рат се определио за либерализам, а против комунизма и фашизма.
- оснивач је социологије код Срба и водећи социолог пре Другог рата.

Литература

- Српски економисти XX века, зборник радова, приредио Бошко Мијатовић, 2008.
- Изабрани списи Велимира Бајкића, приредио Бошко Мијатовић, 2009.
- Изабрани списи Владимира Јовановића, приредио Бошко Мијатовић, 2011.